

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ НОВИЈЕ ИСТОРИЈЕ АРХИТЕКТУРЕ БИБЛИОТЕКА (1900–2020)

Иван Р. Марковић

Самостални истраживач

УДК: 727:02

72.03

Сажетак

Због нарочите одговорност коју носе и коју представљају, библиотеке захтевају високе функционалне стандарде, како грађевине тако и управног система, затим безбедно чување докумената, књига и грађе, доступност најширој културној јавности и интеракцију са другим институцијама истог или сличног чуварног карактера. Савремене библиотеке у новијој светској историји архитектуре нису складишта већ мултидисциплинарни, покретни друштвени инструменти афирмације културног наслеђа, домаћег и светског, јер чувају дела и страних аутора. Управо из тог разлога, разноводност архитектонских стилова није одувек утицала на морфологију библиотека, пре свега због високих функционалних критеријума које су такве институције морале да испуне у сагласју са актуелним стандардима епохе. С друге стране, од сваке зграде библиотеке очекивао се својеврсни архитектонски доживљај аутентичног интелектуалног поднебља у којој је изграђена. Због тога су у новијој историји чести примери експерименталних екскурса који немају додирних тачака са пореклом средине у којој је настала грађевина, већ су одраз помодарства као иновативна дрскост јефтиних префабрикација конфекцијске архитектуре.

У сваком случају, дифузија различитих креативних решења и празних покушаја креирала је архитектуру библиотека током последњих стотину година (1900–2020), најчешће је вешто кадрирајући у затечени амбијент, као респектибилну скицу епохе у којој је настала, али и индикатор историјске еманципације друштва.

Кључне речи: историја архитектуре, библиотека, чување књига.

ПРЕГЛЕД РАЗВОЈА АРХИТЕКТУРЕ БИБЛИОТЕКА ДО 1900. ГОДИНЕ

Проучавање институција библиотека од националног и интернационалног значаја, са аспекта новије историје архитектуре XX и почетка XXI века, мора се узети са великом обазривошћу имајући у виду изузетно слојевиту улогу таквих институција у изградњи и меморисању једног друштва.¹ Сваки артефакт на полици, односно свака књига, рукопис или мапа, без обзира на историјску квалитативност или квантификацију тиража, проналази своје трајно место у једној грађевини, наменски опремљеној да пружи трајно уточиште писаној речи. Библиотеке као градитељска достигнућа су, кроз векове и миленијуме до данас, имале више надахнутих момената који се у савременој историографији могу посматрати као својеврсне архитектонске фреске.

Пре свега, поставља се објективно питање: да ли је могуће евидентирати еволутивни развој друштва, односно имати цивилизовано друштво без институције библиотеке? Имајући у виду слојевитост која се крије у таквом питању, не изненађује чињеница да није могуће понудити јединствени одговор због тога што се ради о повезаном систему асистенције више фактора, од финансијског, преко историјског и економског, до културолошког и на крају до статуса који ужива архитектура као уметност у једном градитељски просвећеном друштву.²

Отуда потиче важност проучавања ликовног идентитета библиотека и тумачење њене примарне проблематике распознавања у односу на друге грађевине јер, најтеже је од свих јавних институција препознати зграду која у урбаној физиономији града има функцију библиотеке. Није могуће направити грешку приликом визуелне опсервације двора или парламента, палате министарства или позоришта, националне галерије или националног музеја, док и данас највећу недоумицу представља начин интерпретирања архитектуре библиотеке. Разлог је што је од древних времена конституисања надвладала њена утилитарна намена, која се у примарном облику задржала до данас, док ју је естетичка конотација пратила, али само на нивоу украса. У прилог томе говори и чињеница да је у Александрији током III в. п. н. е. изграђена библиотека као мултифункционални простор, од важног археолошког значаја за разумевање древног света, не само као централно место сабирања писане историје дотадашњег развоја људске цивилизације, већ и као место у коме се размењују идеје и мишљења, али и формалистички модел будућих грађевина исте намене.

¹ James W. P. Campbell, *The Library: A World History* (Chicago: University of Chicago Press, 2013).

² Donald E. Thompson, "A History of Library Architecture: A Bibliographical Essay", *The Journal of Library History* (1966–1972), Vol. 4, No. 2 (1969): 133–141.

Осим утилитарног фактора и дефиниције зборишта учене мисли, библиотеке су каткад прилагођаване врсти фундуса које су чувале, нпр. рукописима штампаним на различитим материјалима. Због тога је интересантан осврт на Манастир Хаинса (해인사), основан 802. године на планини Гаја у Јужној Кореји, у коме се од средине средњовековног периода чува Трипитака Кореана (Goryeo Tripitaka) која представља најкомплетнији опус будистичких доктринарних текстова на свету.³ У питању су дрвене плоче коришћене као подлога за писање, а које су уредно класификоване и распоређене у простору који данас представља највеће складиште такве врсте рукописа на свету. Док је манастирска „библиотека“ егзистирала без упадљивијег екстеријера, односно спољашњости која би могла да сугерише на функцију тог објекта у оквиру манастирског комплекса, примарна улога је дата утилитарности објекта, који је, осим функционалних аспеката да омогући лакшу доступност дрвеним исписаним плочама, морао да обезбеди и адекватну статичку стабилност имајући у виду велику тежину рукописа.

Превладавање између оправдане потребе да се омогући што више расположивог простора за смештај писаних дела и изградње нечега што би требало да одговара ликовном идентитету библиотечке архитектуре, у естетичком смислу, проналазимо у рецентној историји Венеције друге половине XVI века. Наиме, зграда библиотеке Марчијана (Biblioteca Marciana) на Тргу Светог Марка,⁴ дело италијанског архитекте Јакопа Сансовина (Jacopo Sansovino), отворена 1568. године, садржи значајну новину која се односила на њен јавни карактер, односно на могућност да најширој јавности буде доступна литература из најобимније и најкомплетније колекције класичних текстова старог света. Иако су књиге биле физички заштићене од крађе везивањем ланцима за столове на којима су се налазиле, Венецијанска библиотека је унела дах новог доба претходећи корисничком сервису и јавној доступности књига. Истовремено са утилитарним фактором, значајно је порастао и моменат архитектонске одважности планирања комплетне грађевине, односно пажљивог уређења и екстеријера и унутрашњости библиотеке. Осим што представља интегрални део архитектонског корпуса микроурбане целине Трга Светог Марка, Венецијанска библиотека проноси дух модерних стремљења, ренесансне просвећености, ослобођене од средњовековне хладноће и окретања човеку као суштине ренесансне доктрине.

³ Stephen Turnbull, *Genghis Khan & the Mongol Conquests 1190–1400* (Oxford: Osprey Publishing: 2003); Sang-jin Park, *Under the Microscope: The Secrets of the Tripitaka Koreana Woodblocks* (Cambridge Scholars Publishing: 2014).

⁴ Wolfgang Lotz, "The Roman Legacy in Sansovino's Venetian Buildings", *Journal of the Society of Architectural Historians*, Vol. 22, No. 1 (1963): 3–12; Deborah Howard, *Jacopo Sansovino: architecture and patronage in Renaissance Venice* (New Haven: Yale University Press, 1975); Marino Zorzi, *Biblioteca Marciana Venezia* (Firenze: Nardini, 1988); Robert Tavernor, *Palladio and Palladianism* (London: Thames & Hudson, 1991).

Изван контекста архитектонске еволуције, а у вези са развојем библиотечке делатности и њеним осавремењивањем, важно је поменути библиотеку на Колецу Светог Тројства (The Trinity College) у Даблину.⁵ Изграђена 1732. године према пројекту Томаса Бурга (Thomas Burgh) као највећа зграда националне библиотеке у Ирској, остварила је свој пуни капацитет тек један век касније, тачније 1856. године када је према пројекту архитектонског тима који су чинили Сер Томас Њунхам и Бенџамин Вудворд (Deane & Woodward) извршена велика реконструкција којом је значајно увећан капацитет за смештај библиотечког фонда.⁶ То је омогућило библиотеци да оствари законско право на депозит, односно да убудуће треба да добија по један примерак од сваког издања објављеног у Ирској.

Радклиф Камера (Radcliffe Camera) у Оксфорду (1749), арх. Николас Хоксмур (Nicholas Hawksmoor) и Џејмс Гибс (James Gibbs).

Међу прве искоракe у реафирмацији дотадашњег система градње библиотека правоугаоних или квадратних основа спада Радклиф Камера (Radcliffe Camera) у Оксфорду, изграђена 1749. године према пројекту архитеката Николаса Хоксмуре (Nicholas Hawksmoor) и Џејмса Гиб-

⁵ Peter Fox, "The Librarians of Trinity College", in: Vincent Kinane, Anne Walsh, (eds.), *Essays on the History of Trinity College Library*, Dublin (Dublin: Four Courts Press, 2000).

⁶ Frederick O'Dwyer, *The Architecture of Deane and Woodward* (Cork: 1997).

са (James Gibbs).⁷ У питању је кружна грађевина концентричне основе, која попут класичне структуре мартирејума чува писану реч, историју и наслеђе енглеске историје у репрезентативном здању паладијанске архитектуре. Примарно, визуелно тежиште усмерено је на централну куполу која крунише грађевину чинећи је вишом него што заиста јесте. Класично конципована фасадна пластика коринтских пиластра, трабеација и слепих едикула преплављује ионако гиздаво здање Радклифове библиотеке као неми сведок епохе разуданог сензационализма класичног градитељског наратива у Енглеској од средине XVIII до средине XIX века.⁸

Као искључиви предмет емитовања националног поноса и градитељског престижа може да нам послужи пример репрезентативне библиотеке Бенедиктинске опатије у Адмонту (Stift Admont), изграђене 1776. године у аустријским Алпима.⁹ Неоправдани луксуз, овоземаљски сјај и поносно приказивање колекције су били основно средство афирмације библиотеке како са аспекта инвентарисаног фонда тако и архитектонске стилистике. Није било тешко остварити такав ефекат имајући у виду преовладавајући стил рококоа, који у чипканом плашту прекрива комплетан екстеријер манастирске библиотеке и нарочито дизајниране полице са књигама у гиздавој штукатуру. Чак су и књиге биле укоричене у белу кожу како корице издања не би одударале од белих декоративних зидова. Свештенство и монаси нису читали књиге у библиотеци, већ су их односили у своје келије како се не би ниједног момента нарушио свечани мир и интарзична лепота простора.

Конечно, изградњом библиотеке Свете Женевјев (Sainte Geneviève) у Паризу 1850. године остварен је нови корак према осавремењивању ноте утилитарног карактера у изградњи институција таквог типа.¹⁰ Иако су сводови читаонице заправо представљали средство историјске превласти ливеног гвожђа над традиционалним грађевинским материјалима (камен, опека, дрво и др.), премошћавањем великог распона чипканом конструкцијом гвоздених лукова који могу да поднесу велика оптерећења, основна пажња је посвећена, ипак, функционалном карактеру здања. Пространа и комфорна читаоница пружа довољну ширину корисницима, доток природне светлости и вентилације, не нарушавајући светост особене

7 Н. Е. Salter, *Mary D. Lobel*, (eds.) *The Radcliffe Camera. A History of the County of Oxford: The University of Oxford*, 1954 (British History Online: <https://www.british-history.ac.uk/vch/oxon/vol3/pp55-56>).

8 John J. Boll, *Library Architecture, 1800-1875: A Comparison of Theory and Buildings with Emphasis on New England College Libraries* (University of Illinois, 1961).

9 Adalbert Krause, *Stift Admont* (Kolorit: Wien, 1974); Bernhard Sebl, *Besitz der toten "Hand". Entziehung und Restitution des Vermögens der Benediktinerstifte Admont und St. Lambrecht*. Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchivs 32, (Graz, 2004).

10 Winfried Löschburg, *Historic Libraries of Europe*, (Edition Leipzig: 1974); Arnold C. Lockwood, *European Architecture in the Twentieth Century: Historical background and the early years of the century. Transition from war to peace, 1919-1924* (Scarecrow Press: 1953).

ауторске лексике. Архитекта библиотеке Свете Женевјев, највеће у Паризу, Анри Лабруст (Henri Labrouste), имао је визију да читаоница подсећа на велике затворене пероне железничких станица које су се у то време градиле у престоници Француске Републике. Такође, не треба заборавити и чињеницу да је управо ливено гвожђе представљало једну од консонанти архитектуре традиционалног академизма чија се доктрина предавала на Академији лепих уметности у Паризу (École des Beaux-Arts) током друге половине XIX века.

ИЗГРАДЊА БИБЛИОТЕКА У СВЕТУ ПОСЛЕ 1900. ГОДИНЕ

У претходним примерима могуће је констатовати да није постојала архитектонска доследност у стилистици, ликовном наративу декоративне обраде екстеријера и ентеријера, док се углавном инсистирало на функционалности која је морала да обезбеди адекватно чување књига или рукописа, као и лаку доступност корисницима. Ипак, на већини елаборираних примера, као и онима који су током истих епоха грађени широм света, запажа се да су грађевине наменски пројектоване за библиотеке биле одане провереном традиционализму у артикулацији маса и површина, као и декоративног програма. Архитектура библиотека је током читавог XIX века у морфолошком смислу била скоро религиозно посвећена одговарајућем стилу, покрету или духу градитељства затечене епохе у оквиру кога је увек преовладала конотација државног карактера, односно иконографија блиска специфичним жицама укуса државног апарата који је, уосталом, и њен оснивач. Суптилно меандрирање између утилитарности и реafirмисања преимућства класичног наратива над савременим приметан је и у градитељству нових библиотека с почетка XX века.

У Њујорку је 1911. године према пројекту архитектонског тима Џона Марвена Карера и Томаса Хејстингса (Carrère & Hastings) изграђено монументално здање „Стивен А. Шварцман“ (Stephen A. Schwarzman Building) или познатије под називом Њујоршка јавна библиотека (New York Public Library) која је у то време представљала највећу грађевину обложу мермерним плочама у Сједињеним Америчким Државама.¹¹ Архитектура класичне концепције строгог и хладног академизма у потпуности одговара свим ликовним, али и утилитарним атрибутима Академије лепих уметности у Паризу, уклапајући се у затечени урбанистички амбијент Њујорка с почетка XX века.

¹¹ Hewitt, Lemos, Morrison, Warren, *Carrère and Hastings Architects* (New York, Acanthus Press: 2006); “New York Public Library: Eighty-Eight Designs Submitted for the Building-Twelve Will Be Selected”. *The New York Times* (July 17, 1897), Retrieved 17. 12. 2018. Gray, David “A Temple of Modern Education: New York’s New Public Library”. *Harper’s Monthly Magazine*. Vol. 122 no. 730, (1911): 562–564, Retrieved 20. 12. 2018; “New York’s Fine New Library Nearly Completed: Will Be Ready Before the Contract Time, and Needs Only the Interior Furnishings”. *The New York Times* (December 11, 1910), Retrieved 22. 12. 2018.

На европском континенту, међуратни период развоја просветитељске и образовне делатности на највишем националном нивоу у Краљевини Југославији обележила је изградња репрезентативног здања данашње Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду. Раскошна грађевина је пројектована и подигнута током 1926. године према пројекту архитеката Андре Стевановића, Николе Несторовића и Драгутина Ђорђевића у стилу класицизма са примесима еклектицизма који форми зграде даје монументалнију визуелну ноту, нарочито у погледу начина обраде декоративног ансамбла композиције фасадних платна. Куриозитет порекла иницијативе за њену реализацију представља чињеница да је изградњу објекта финансирала Фондација Ендруа Карнегија, чија се биста и данас налази у холу тог престоничког храма писане речи. Као прва наменски изграђена зграда за потребе библиотеке у Србији, ова грађевина не одсликава само архитектуру епохе у којој је настала, већ и ниво друштвене просвећености која је тада била присутна у владајућим државним круговима.

Чини се да у наредних пола века у свету градитељство библиотека није у значајнијој мери напредовало са концепцијског аспекта унапређења дијалога између функционалне продуктивности простора и препознатљивог ликовног идентитета¹² све до 1963. године изградњом Библиотеке „Бејнек“ за старе и ретке књиге (Beinecke Rare Book Library) на Универзитету Јејл у Њу Хејвену у Конектикату.¹³ У питању је пажљиво пројектована зграда за смештај, чување и истраживање старих и ретких књига и рукописа. Основну концепцију представља монолитна форма волумена зграде без изразитих естетичких црта, стилски амбивалентна и догматски привржена мисији заштите и очувања драгоценог блага које чува. Архитекта Гордон Буншафт (Gordon Bunshaft) из компаније СОМ – Скидмор, Овингс и Мерил (SOM Skidmore, Owings & Merrill) дизајнирао и изградио Бејнекову библиотеку користећи вермонтски мермер и гранит, бронзу и стакло који представљају примарна средства у опремању екстеријера грађевине на шест спратова. Ипак, рафинирани однос аутора према пројектовању екстеријера долази до изражаја пажљивим тумачењем фасадних панела са израженим алтернацијама које имају асоцијативну улогу да подсећају на облике отворених књига, али и да заштите унутрашњост грађевине од спољних високих температура.

Начин на који је експанзија изградње националних библиотека расла у свету током последње две деценије прошлога века није заобишла ни развијену просветну свест у домаћој средини тадашње социјалистичке Народне Републике Србије, оптерећену хроничним не-

¹² Peterson, H.N, “Developments in the planning of main library buildings”, *Library trends* 20 (1972): 693–741.

¹³ Liz Waytkus, “Beinecke Rare Book and Manuscript Library” (Docomomo US). Retrieved 3. 6. 2012; “About the Building Beinecke Rare Book & Manuscript Library” (*beinecke.library.yale.edu*. 20. 12. 2018), Retrieved 30. 3. 2019.

достатком простора за смештај библиотечког националног блага. Наиме, иницијатива за оснивањем великог здања наше књиге – Народне библиотеке Србије води порекло већ од њеног оснивања 1832. године и намере Глигорија Возаревића да Србија добије једну од најважнијих државних просветитељских институција. Након дуже од једног века и бројних селидби библиотечког фонда,¹⁴ који се у међувремену увећавао по различитим ненаменским објектима, у Београду је према пројекту хрватског архитекте Иве Куртовића¹⁵ 1973. године изграђено репрезентативно здање Народне библиотеке на Врачарском платоу.¹⁶ Двотрактна грађевина подржава принцип отвореног простора који тече без препрека, дозвољавајући запосленима, корисницима и посетиоцима несметано кретање по објекту. Вечно питање односа функционалног и естетичког вешто се преклапа и међусобно допуњује на најадекватнији начин, нудећи свакоме ко борави у библиотеци комфор и оперативност у исто време. Њена планирана амбијентална и културолошка веза са суседним Храмом Светога Саве твори јединствену целину која данас оставља препознатљиву силуету у ведути Београда.

Било је потребно да прође још око две деценије да се помало срамежљиво пласирани минималистички концепт архитектуре библиотека осмели и у пуном замаху пронађе своје место у стилистици трезора писане речи.¹⁷ Међутим, да амбиција не партиципира увек суптилности речито говори пројекат француске Националне библиотеке „Франсоа Митеран“ (Bibliothèque Nationale de France François Mitterrand) изграђене 1994. године према пројекту архитекте Доминика Пероа (Dominique Perrault).¹⁸ Доминантан образац изградње стаклених солитера пословних градских центара није заобишао ни објекте културне и просветне намене у Француској, па је на исти начин обликована и Пероова, у јавности често критикована библиотека, коју чине четири стаклене куле позициониране као две отворене књиге. За партерно решење исти пројектант је предвидео анекс са читаоницама које повезују куле у парковском амбијенту доступном најширој јавности, што би уосталом и требало да представља главни циљ сваке установе културе, науке и просвете од националног значаја. Па ипак, недостаје пожељна мистагонија, увођење посетиоца у тајну простора и његове намене, која је у претходном веку била подређена

14 Индикативно је да се Народна библиотека у Београду најдуже задржала у згради која је претходно припадала власнику фабрике хартије Милану Вапи на Косанчићевом венцу, а која је порушена током бомбардовања Београда 6. априла 1941. године. Видети: Миrash Кићовић, *Историја Народне библиотеке у Београду* (Београд, 1960).

15 Валентина Брдар, *Иво Куртовић* (Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, 2011).

16 Група аутора, *Народна библиотека НР Србије, монографија о изградњи* (Београд: БИГЗ, 1981).

17 Awock, F.H. and Dungey, P., "Buildings for the new millennium: a study tour of recent library buildings", *LASIE* 28 (1997): 34–41.

18 Paul M. Priebe, "From Bibliothèque du Roi to Bibliothèque Nationale: The Creation of a State Library, 1789–1793". *The Journal of Library History* 17 (1982): 389–408; Joseph Fitchett, "New Paris Library: Visionary or Outdated?". *The New York Times* (30 March 1995). Retrieved 1. 4. 2013.

више таутолошком маниру грађења, док је нови век донео опонентне, минималистичке захвате лишене сваке живости и комуникације са амбијентом, о чему речито говори следећи пример.

Поновно окретање екстеријеру остварено је у форми вулгарног диктуса архитектуре експресивног естетизма који је нашао адекватно место у пројекту Централне библиотеке у Сијетлу у САД-у, реализованом током 2004. године из опуса архитекте Рема Колхаса (Rem Koolhaas).¹⁹ Модерно здање кристаломорфног облика небрушеног дијаманта отворило је изразити временски, али и стилски јаз између традиционалне концепције кубичног волумена и комбиноване технике различитих примена hi tech материјала који су омогућили изградњу новог морфолошког речника облика и форми.²⁰ На први поглед неартикулисана концепција изломљених фасадних површина које умањују сваку могућност визуелног дефинисања спратности библиотеке, ипак је у значајној вези са практичним интересима институције која мора да пружи заштиту садржају који чува и учини га доступним најширој културној јавности. Управо су косине стаклених фасадних панела омогућиле отворене просторе великих димензија са 275 места у читаоници, сале различитих намена и простране холове. Зграда не поседује степеништа, већ су етажe спојене благим рампама које су омогућиле да ентеријер буде окупан природном светлошћу што несметано продире кроз танке стаклене фасадне мембране, пројектоване да издрже јаке ударе ветра и разарајуће земљотресе.

Централна библиотека у Сијетлу у САД (2004), арх. Рем Колхас (Rem Koolhaas)

¹⁹ Andy Smith, *Seattle Public Library* (Seattle: WA, 2004); Victor Steinbrueck, *Seattle Cityscape* (Seattle: University of Washington Press, 1962); Lawrence Cheek, „On Architecture: How the new Central Library really stacks up”. *Seattle Post-Intelligencer* (26. 3. 2007). Retrieved 15. 8. 2012.

²⁰ A. Bundy, „Changing lives, making the difference: the 21 century public library”, *Australasian public libraries and information services* 16 (2003): 38–49; Bjarrum, C. and Cranfield, A., „The future is now – library re-engineering in the 21st century” in: *Libraries as places: buildings for the 21st century*, edited by M-F. Bisbrouck and others, (Munich: Saur, 2004), 39–63.

Нови заокрет у унапређењу доступности библиотечких фондуса широј културној јавности могуће је приметити у Државној библиотеци „Џејмс Б. Хант“ (James B. Hunt Jr.) у Ралију, Северна Каролина (Raleigh, North Carolina) изграђеној током 2013. године према пројекту Пирса Бринклија Сиса (Pearse Brinkley Cease) са сарадницима.²¹ Библиотека је изузетна због потпуно аутоматизованог система резервације, преузимања и доставе књига, часописа, новина и рукописа из фондуса. Специјализовани роботски системи пројектовани су за преузимање сваке од 1.5 милиона јединица, колико се чува у тој библиотеци, за мање од пет минута. Како би се избегла монотонија чекања резервисане књиге, али и афирмисао савремени систем наручивања, скоро до границе елитизма са нотом технолошког егзибиционизма, библиотека у Ралију подиже услугу просветитељства и едукације на виши ниво путем стаклених делова зидова који омогућавају корисницима да прате аутоматизовани процес доставе. Осим развијеног услужног механизма, роботизовани систем је омогућио истовремено ослобађање људске радне снаге од транспорта књига, због чега се могу посветити много сложенијим пословима класификације, валоризације фондуса, затим конзервацији и др.

Осим других врста материјалних богатстава, обимне библиотеке које су садржавале широки спектар литературе и рукописа, мапа и свезака, већ од епохе барока током XVII и XVIII века представљале су статусне симболе појединаца из више друштвене класе, градова или манастира. Осим броја јединица или њихове реткости, значајна пажња се истовремено поклањала и репрезентативном изгледу екстеријера, као и раскошној унутрашњости која је најчешће била опонентна функцији. Таква социо-естетичка дијалектика била је присутна све до средине прошлог века, када долази до постепеног приближавања јавном сектору у виду комерцијалних програма, угоститељских садржаја, културних и манифестационих простора. Формирањем сувенирница и кафића, односно позоришта и уметничких галерија у саставу библиотека, унапређен је комфор корисника, док је институција остваривала већу посећеност и додатну комерцијалну добит. С друге стране, оправдани савремени стандарди очувања грађе подстичу веће поклањање пажње транслитерацији и редефинисању медија, из штампаног у дигитални, због чега су многе светске библиотеке реконструисане и прилагођене таквим савременим потребама.

Коначно, тако би се могла описати и једна од примарних функција нове зграде библиотеке „Владислав Петковић Дис“ у Чачку, реализоване 2019. године према идејном решењу архитекте Момира Радишића и главном пројекту архитекте Душана Вуловића. Иако је у питању детаљна реконструкција и доградња претходног, старијег објекта Дома војске,

21 David Hiscoe, "Lead Designer for James B. Hunt Jr. Library Wins Architecture Prize for Best European Public Space". *NCSU Library News*. Retrieved 25 February 2013; Amanda Hoyle, "Robotic machinery powers book retrieval at Hunt library". *Triangle Business Journal*. Retrieved 19. 2. 2013.

функција нове зграде са неколико сала за одржавање различитих програма, галеријским простором, електронском и великом читаоницом, одељењем за младе, књижевним легатом, кафе-књижаром и уређеним двориштем за програме на отвореном нуди нови концепт чувања и коришћења речи умногоне превазилазећи традиционалне формате једне библиотеке. Унапређење методологије библиотечке делатности и кретање у корак са временом представља истовремено и покушај да се поврати поверење у писану реч која је у епохи Пете индустријске револуције доведена у питање. Према изјави британског архитекте Сер Нормана Фостера (Sir Norman Foster) „данас постоји неповерење у реч библиотека“ због чега се пројектима исте намене намећу другачији називи попут „Центар за информације, комуникације и медије“, нпр. оног лоцираног у саставу Универзитета у Бранденбургу.²²

Како би у контексту догматских превирања стилова епохе и момената иновативне дрскости у градитељству библиотека кроз историју избегла њихову фаворизацију, потребно је остати доследан превасходно дуалном принципу утилитарног и естетичког карактера, али само као формалистичког одраза времена у коме су грађени ови храмови писане речи. Иако се може схватити контрадикторним описивање истих појмова и њихових значења, дијалектика лепог и употребног, као што смо већ видели, није ишла руку под руку, већ је трпела изражене осцилације које су актуелне и у новијој историји архитектура библиотека. Ипак, савремена тенденција у грађењу таквих институција током претходног века и прве две деценије новог миленијума односи се на приступ културном синкретизовању естетике, функције и њиховом подређивању потребама савременог корисника – читаоца. Такви ставови савремених градитеља заправо представљају резултате истраживања техничких иновација у контексту променљивих културних варијабила друштвених очекивања и потреба који су непосредно утицали на дизајн библиотека у потпуности, од складишта до изгледа фасада. Лакша доступност значи и бржи рад са литературом, његово истраживање, тумачење, превођење, а тиме и учење, унапређење тренутних и стварање будућих друштвених тековина.

Свака зграда библиотеке је споменик једне епохе и једног друштва. Она је жива творевина која се трансформише и прилагођава, модификује и креира према историјским околностима, али исто тако њен садржај неминовно може утицати на токове историје. Принцип који даје архитектура библиотека се мора посматрати са више духовног аспекта неголи само функционалног или градитељског. Тло на коме је изграђена представља *genius loci*, док је свака библиотека својеврсни храм учене речи која еволуира паралелно са друштвеним околностима заједнице, односно на глобалном нивоу са цивилизацијским тековинама. Због тога не постоје структу-

22 Brian Edwards, *Libraries and Learning Resource Centres* (Linacre House, 2009).

ралне аналогije koje je moguće detektovati prilikom analiza većeg broja uzorka građevina biblioteka u svetu jer one predstavljaju originalna nadahnuća autora koliko i odraz društva čiju istoriju čuvaju.

1. "About the Building Beinecke Rare Book & Manuscript Library" (*beinecke.library.yale.edu*. December 20, 2018), Retrieved 30. 3. 2019.
2. Awcock, F. H. and Dungey, P., "Buildings for the new millennium: a study tour of recent library buildings", *LASIE* 28 (1997): 34–41.
3. Bjarrum, C. and Cranfield, A., "The future is now – library re-engineering in the 21st century" in: *Libraries as places: buildings for the 21st century*, edited by M-F. Bisbrouck and others, (Munich: Saur, 2004), 39–63.
4. Boll, John J., *Library Architecture, 1800–1875: A Comparison of Theory and Buildings with Emphasis on New England College Libraries*. University of Illinois, 1961.
5. Брдар, Валентина, *Иво Куршовић*. Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, 2011.
6. Brian, Edwards, *Libraries and Learning Resource Centres*. Linacre House, 2009.
7. Bundy, A., "Changing lives, making the difference: the 21 century public library", *Australasian public libraries and information services* 16 (2003): 38–49.
8. Campbell, James W.P., *The Library: A World History*. Chicago: University of Chicago Press, 2013.
9. Cheek, Lawrence, "On Architecture: How the new Central Library really stacks up". *Seattle Post-Intelligencer* (26. 3. 2007). Retrieved 15. 8. 2012.
10. Fitchett, Joseph, "New Paris Library: Visionary or Outdated?". *The New York Times* (30 March 1995). Retrieved 1. 4. 2013.
11. Fox, Peter, "The Librarians of Trinity College", in: Vincent Kinane, Anne Walsh, (eds.), *Essays on the History of Trinity College Library*, Dublin (Dublin: Four Courts Press, 2000).
12. Gray, David, "A Temple of Modern Education: New York's New Public Library". *Harper's Monthly Magazine*. Vol. 122 no. 730, (1911): 562–564, Retrieved 20. 12. 2018.
13. Група аутора, *Народна библиотека НР Србије, монографија о изградњи*. Београд: БИГЗ, 1981.
14. Hewitt, Lemos, Morrison, Warren, *Carrère and Hastings Architects* (New York, Acanthus Press: 2006).

15. Hiscoe, David, "Lead Designer for James B. Hunt Jr. Library Wins Architecture Prize for Best European Public Space". *NCSU Library News*. Retrieved 25. 12. 2013.
16. Hoyle, Amanda, "Robotic machinery powers book retrieval at Hunt library". *Triangle Business Journal*. Retrieved 19. 2. 2013.
17. Howard, Deborah, *Jacopo Sansovino: architecture and patronage in Renaissance Venice* (New Haven: Yale University Press, 1975).
18. Кићовић, Миrash, *Историја Народне библиотеке у Београду*. Београд, 1960.
19. Krause, Adalbert, *Stift Admont* (Kolorit: Wien, 1974).
20. Lockwood, C. Arnold, *European Architecture in the Twentieth Century: Historical background and the early years of the century. Transition from war to peace, 1919–1924* (Scarecrow Press: 1953).
21. Löschburg, Winfried, *Historic Libraries of Europe*, (Edition Leipzig: 1974).
22. Lotz, Wolfgang, "The Roman Legacy in Sansovino's Venetian Buildings", *Journal of the Society of Architectural Historians*, Vol. 22, No. 1 (1963): 3–12.
23. "New York Public Library: Eighty-Eight Designs Submitted for the Building-Twelve Will Be Selected". *The New York Times* (July 17, 1897), Retrieved 17. 12. 2018.
24. "New York's Fine New Library Nearly Completed: Will Be Ready Before the Contract Time, and Needs Only the Interior Furnishings". *The New York Times* (December 11, 1910), Retrieved 22. 12. 2018.
25. O'Dwyer, Frederick. *The Architecture of Deane and Woodward* (Cork: 1997).
26. Park, Sang-jin, *Under the Microscope: The Secrets of the Tripitaka Koreana Woodblocks* (Cambridge Scholars Publishing: 2014).
27. Peterson, H. N., "Developments in the planning of main library buildings", *Library trends* 20 (1972): 693–741.
28. Pevsner, Nikolaus, *A History of Building Types* (London: 1976 i kasnija izdanja), 91–110.
29. Priebe, M. Paul, "From Bibliothèque du Roi to Bibliothèque Nationale: The Creation of a State Library, 1789–1793". *The Journal of Library History* 17 (1982): 389–408.

30. Salter, E. H., Mary D. Lobel, (eds.) *The Radcliffe Camera. A History of the County of Oxford: The University of Oxford*, 1954 (British History Online: <https://www.british-history.ac.uk/vch/oxon/vol3/pp55-56>).
31. Sebl, Bernhard, *Besitz der "toten Hand". Entziehung und Restitution des Vermögens der Benediktinerstifte Admont und St. Lambrecht*. Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchivs 32, (Graz, 2004).
32. Smith, Andy, *Seattle Public Library* (Seattle: WA, 2004).
33. Steinbrueck, Victor, *Seattle Cityscape* (Seattle: University of Washington Press, 1962).
34. Thompson, E. Donald, "A History of Library Architecture: A Bibliographical Essay", *The Journal of Library History* (1966–1972), Vol. 4, No. 2 (1969): 133–141.
35. Turnbull, Stephen, *Genghis Khan & the Mongol Conquests 1190–1400* (Oxford: Osprey Publishing: 2003).
36. Waytkus, Liz, "Beinecke Rare Book and Manuscript Library" (Docomomo US). Retrieved 3. 6. 2012.
37. Zorzi, Marino, *Biblioteca Marciana Venezia* (Firenze: Nardini, 1988); Robert Tavernor, *Palladio and Palladianism* (London: Thames & Hudson, 1991).

Marković R. Ivan (1982)

Independent researcher

CONTRIBUTION TO THE STUDY OF RECENT HISTORY ARCHITECTURE LIBRARY (1900–2020)

Summary

Because of the special responsibility they carry and represent, libraries require high functional standards, both buildings and administrative system, then safe storage of documents, books and materials, accessibility to the widest cultural public and interaction with other institutions of the same or similar security character. Contemporary libraries in the recent world history of architecture are not warehouses, but multidisciplinary, moving social instruments of affirmation of cultural heritage, domestic and world, because they preserve works by foreign authors as well. Precisely for that reason, the diversity of architectural styles has not always influenced the morphology of libraries, primarily due to the high functional criteria that such institutions had to meet in accordance with the current standards of the era. On the other hand, each building of the library was expected to have a unique architectural experience of the authentic intellectual climate in which it was built. Therefore, in recent history, there are frequent examples of experimental excursions that have no points of contact with the origin of the environment in which the building was created, but a reflection of fashion, as an innovative audacity of cheap prefabrications of ready-made architecture.

In any case, the diffusion of various creative solutions and empty attempts has created the architecture of libraries during the last hundred years (1900–2020), most often by skillfully framing the existing environment, as a respectable sketch of the era in which it was created but also an indicator of historical emancipation.

Keywords: *history of architecture, library, book storage.*